

Wprowadzenie

Temat prezentowanej pracy brzmi „Skimming – aspekty kryminalistyczne”. Dotyczy on nielegalnych działań z wykorzystaniem kart płatniczych, chociaż współczesny obraz skimmingu daleko wykracza poza samo fałszowanie „plastikowego pieniądza”. Omawiana przestępczość z jednej strony stwarza poważne zagrożenia dla emitentów kart i ich indywidualnych posiadaczy, a z uwagi na skalę i zasięg narusza wręcz podstawy światowego ładu finansowego. Z drugiej strony, generowane przez nią straty stanowią wyjątkowo lukratywny interes dla grup przestępczych. Dotyczy to w szczególności Europy, która obok Stanów Zjednoczonych Ameryki jest największym globalnym rynkiem płatności elektronicznych.

Pochylając się nad tytułem pracy, zauważyć należy, że ogólne pojęcie kryminalistycznej charakterystyki przestępstwa jest bytem abstrakcyjnym, kategorią naukową – dopiero analiza konkretnej nielegalnej działalności, jej symptomatycznych właściwości, może dać realny obraz, czym jest skimming. Charakterystyka taka zawiera w sobie stały zestaw danych, takich jak: *modus operandi*, typowe skutki czynu (np. opis rodzaju pozostawionych śladów kryminalistycznych), stosowane przez sprawców sposoby uniknięcia odpowiedzialności karnej, okoliczności zdarzenia, które muszą być ustalone i zbadane w podobnych sprawach, dane wskazujące na osobowość potencjalnego przestępcy i jego cechy, możliwe motywy i cele działania, opis standardowych dla danego rodzaju przestępstwa okoliczności ułatwiających jego popełnienie i inne¹. Dlatego przeprowadzona w niniejszej pracy kryminalistyczna charakterystyka skimmingu stanowi model informacyjny w zakresie typowych danych zebranych w tego rodzaju sprawach. Model ów odznacza się nie tylko walorem poznawczym, ale może być praktycznie wykorzystany w sprawach karnych dotyczących omawianego rodzaju przestępstw (m.in. wskazywać na konieczność przeprowadzenia określonych czynności kryminalistycznych, pozwalać na ustalenie podstawowych kierunków działań i formułować typowe wersje co do okoliczności badanego zdarzenia).

Ustalony w dysertacji model przestępstwa skimmingu został oparty na części opisowej pracy oraz przeprowadzonych badaniach. Punkt wyjścia do napisania doktoratu stanowił postawiony przez autora problem badawczy: jaki jest obraz kryminalistyczny przestępstwa skimmingu w Polsce? Podejmując próbę odpowiedzi na to pytanie, sformułowana została hipoteza: „Przestępstwo skimmingu ze względu na transgraniczny charakter, sposób działania sprawców oraz zmieniające się otoczenie techniczne funkcjonowania kart płatniczych stanowi nowy rodzaj nielegalnych działań w zakresie zapobiegania, wykrywania i zwalczania przestępstw oraz stawia przed organami ścigania

¹ Zob. H. Malewski, Kryminalistyczna charakterystyka przestępstwa, s. 229.

ściśle określone, niekiedy trudne do realizacji zadania”. Takie logiczne przypuszczenie wynikało ze wstępnej analizy dostępnych informacji o skimmingu, które jednak miały charakter bardzo ogólny i wymagały zweryfikowania odpowiednimi metodami naukowymi.

Z powszechnie dostępnych źródeł wynikało ponadto, że ważną rolę w przeciwdziałaniu przestępczości kartowej odgrywają indywidualni posiadacze kart płatniczych. Należało więc sprawdzić tę tezę i ustalić, jaką wiedzę i doświadczenie posiada przeciętny Polak na temat bezpiecznego korzystania z „plastikowego pieniądza”. Postawiono przy tym hipotezę, że owa wiedza i doświadczenia są niewystarczające i z tego powodu (potencjalne) ofiary nielegalnych działań nie zawsze zachowują się odpowiedzialnie, korzystając np. z bankomatu. Założenie to uprawdopodobniał m.in. stały wzrost liczby omawianych przestępstw, ale należało je szczegółowo zweryfikować.

Metodologia przeprowadzonych badań aktowych i ankietowych (znaczenie podjętego tematu, problemy badawcze, przedmiot badań itp.) została szczegółowo opisana w części badawczej. Część opisową natomiast oparto na metodzie analizy i krytyki zarówno piśmiennictwa, jak i innych wykorzystanych źródeł poznania. Do istoty tej metody należała ocena podjętego problemu w świetle ustalonych informacji przez analizę, a niekiedy i krytykę dotychczasowej wiedzy na temat skimmingu². Jej wybór był tym bardziej zasadny, że dotychczas nie powstało kompleksowe opracowanie dotyczące tego przestępstwa (o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części „Wprowadzenia”). Skorzystano ponadto z metody analizy przypadków indywidualnych spraw/zdarzeń dotyczących przestępczości dokonywanej za pomocą kart płatniczych, wychodząc z założenia, że jeśli w konkretnych sprawach obserwuje się pewne stałe związki, to nie mogą one być przypadkowe, ale są prawdopodobnie związkami przyczynowymi i logicznymi wskazującymi na ogólne prawidłowości zjawiska³.

Przechodząc do struktury rozprawy: pierwsze dwa rozdziały stanowią wprowadzenie do podjętego tematu. Mowa w nich o historii kart płatniczych i przestępstw kartowych oraz roli „plastikowego pieniądza” we współczesnym świecie. Nie sposób pisać o skimmingu bez analizy środowiska prawnego i technicznego funkcjonowania kart płatniczych oraz klasyfikacji podmiotów uczestniczących w transakcjach kartowych. Dlatego tym zagadnieniom został poświęcony rozdział drugi. W nim opisano także rodzaje czynów zabronionych popełnianych na omawianym polu.

Ponieważ przestępstwo skimmingu nierozzerwalnie związane jest z bankomatami, kolejna część dysertacji, rozdział trzeci, dotyczy historii, budowy i zasad działania tego typu urządzeń. Niezwykle ciekawe zagadnienie stanowi przestępczość bankomatowa: chodzi tu zarówno o fizyczne, jak i elektroniczne ataki na maszyny, które na przestrzeni ostatnich lat przybierały różne formy i odznaczały się coraz bardziej ekspansywnym charakterem. O tym także można przeczytać w tym miejscu opracowania.

Kolejne trzy rozdziały stanowią, można by rzec, rdzeń całej rozprawy. Wstępem do nich jest ogólna zaprezentowana w rozdziale czwartym charakterystyka realizacji skim-

² Zob. J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, s. 153.

³ *Ibidem*, s. 137.

mingu pod względem technicznym, zmieniający się jego obraz w czasie oraz miejsce na tle współczesnej przestępczości. W pracy po raz pierwszy zaproponowano kilka stopni rozumienia znaczenia terminu skimming na gruncie prawa karnego i kryminalistyki.

Rozdział piąty dotyczy poszczególnych etapów realizacji omawianego przestępstwa. Scharakteryzowano w nim, na czym polegają: kopiowanie danych z paska magnetycznego i rejestracja numerów PIN, produkcja fałszywej karty oraz nielegalne wypłaty bankomatowe. Ponieważ przebieg każdego z tych etapów uwarunkowany jest poziomem zaawansowania technicznego infrastruktury obsługującej transakcje bezgotówkowe w konkretnym państwie, można mówić o zjawisku przenoszenia się skimmingu do różnych szerokości geograficznych. Decydujące znaczenie w tym kontekście ma implementacja standardu EMV i dlatego została ona poddana szczegółowej analizie.

W rozdziale szóstym przeanalizowano *modus operandi* osób i szerzej – grup przestępczych trudniących się skimmingiem, po to między innymi, aby wskazać konieczne do przeprowadzenia czynności kryminalistyczno-procesowe w przypadku ujawnienia omawianego przestępstwa oraz prowadzenia postępowania karnego w tym zakresie. Trudna do przecenienia rola przypada w śledztwie biegłemu z zakresu informatyki śledczej, dlatego szczegółowo opisano zadania stojące przed organem dochodzeniowo-śledczym i biegłym w tego typu sprawach. Zaprezentowano ponadto dane statystyczne dotyczące liczby incydentów skimmingu i przestępczości z wykorzystaniem kart płatniczych w poszczególnych latach, uzyskane od banków, Narodowego Banku Polskiego oraz z Komendy Głównej Policji. Całość zamyka analiza kwalifikacji prawnej czynów zaliczanych do szeroko rozumianego skimmingu.

Część opisowa pracy kończy się analizą zadań stojących przed podmiotami zaangażowanymi w zwalczanie przestępstw z wykorzystaniem kart płatniczych, a więc przede wszystkim przed bankami i Policją. Omówiono także zabezpieczenia bankomatów przed nielegalnym kopiowaniem pasków magnetycznych oraz zwrócono uwagę na rolę, jaką odgrywają sami użytkownicy kart płatniczych w walce ze skimmingiem. Ważna jest w tym kontekście ich właściwa edukacja, ponieważ przeciwdziałanie omawianej przestępczości to zagadnienie o wiele bardziej skomplikowane aniżeli walka z tradycyjnymi kradzieżami i oszustwami.

Ostatni rozdział przedstawia badania akt postępowania karnych i ankiet, przy czym wyniki tych badań i wnioski płynące z części opisowej pracy wzajemnie się przenikają i uzupełniają. Ich porównanie stanowi syntezę działań podjętych przez autora w celu pełnej i szczegółowej analizy problemu. Odpowiedź na główne pytania badawcze umożliwiła sformułowanie w „Podsumowaniu” wniosków wynikających z analizy podjętego tematu.

W celu wszechstronnego, adekwatnego do obecnego stanu wiedzy, obiektywnego i wyczerpującego poznania badanego zagadnienia wykorzystano materiały pochodzące z różnych źródeł. Niezbędna stała się analiza dostępnych na rynku monografii i opracowań książkowych oraz artykułów w czasopismach i innych prac poświęconych nowym rodzajom przestępczości kartowej, przy czym znaczna ich część pochodziła z literatury anglojęzycznej. Przydatne okazały się różnego rodzaju dane statystyczne i ankiety. W części opisowej pracy wykorzystano ponadto informacje zaczerpnięte z akt spraw

sądowych i postępowań przygotowawczych, prowadzonych także poza województwem małopolskim. Ważnym źródłem wiadomości był Internet i to nie tylko dlatego, że stanowi on obecnie największy zbiór danych, ale ów rezerwuar wiedzy jest w każdej sekundzie uaktualniany, zanim jeszcze nowe trendy czy zjawiska znajdą swoje tradycyjne opracowania.

Pewną trudność, ale i wyzwanie w przygotowaniu dysertacji, powodował brak kompleksowych pozycji naukowych dotyczących przestępstwa skimmingu. Chociaż już od kilkunastu lat jest ono w Polsce obecne, to analizy tego zjawiska w literaturze prawniczej są stosunkowo rzadkie i bardzo ogólnikowe (w najlepszym razie zajmują kilka stron druku). Anglojęzyczne źródła także podkreślają, że chociaż skimming jest światową „epidemią”, brakuje wszechstronnych i wyczerpujących studiów (ang. *worldwide studies*) na jego temat⁴. Siłą rzeczy zatem w celu przygotowania niniejszej pracy niezbędne było wykorzystanie, można by rzec, osobowych źródeł informacji, a więc wiedzy uzyskanej od osób zawodowo zajmujących się skimmingiem: funkcjonariuszy Policji, biegłych sądowych i przedstawicieli instytucji finansowych. Stopień poznawczy prezentowanego materiału został w związku z tym poszerzony poprzez zasięgnięcie informacji bezpośrednio od specjalistów z zakresu przestępczości dokonywanej za pomocą kart płatniczych. Kolejną wartością dodaną pracy są wykorzystane w niej, a wcześniej niepublikowane materiały, w tym przede wszystkim prezentacje z zamkniętych dla szerszego grona szkoleń i konferencji. Wszystko to sprawia, że opracowanie stanowi pierwszą szczegółową analizę skimmingu w polskiej literaturze prawniczej.

Praca odznacza się ponadto interdyscyplinarnym charakterem, gdyż takie jest współczesne oblicze przestępczości kartowej: dotyczy aspektów kryminalistycznych i prawnych badanego zjawiska, a także zagadnień kryminologicznych, technicznych, teleinformatycznych i ekonomicznych z nim związanych. Wszystko to sprawia, że zajęcie się problemem skimmingu i szerzej – tematyką przestępczości kartowej dało autorowi pracy wiele satysfakcji, gdyż pozwoliło dotrzeć do różnych obszarów wiedzy i aktywności ludzkiej, na pierwszy rzut oka, mogłoby się zdawać, w ogóle ze sobą niepowiązanych. Analiza zagadnienia oddała pewne prawidłowości współczesnego świata: dynamiczny rozwój techniki i teleinformatyki, trudną do przecenienia rolę informacji i globalizację kontaktów międzyludzkich. Wszystko to znajduje bezpośrednie przełożenie na obecny wymiar przestępczości. Widać, że osoby zajmujące się skimmingiem wykorzystują zaawansowane narzędzia informatyczne do popełniania przestępstw, korzystają z szybkich źródeł komunikacji oraz działają w ramach międzynarodowych, dobrze zorganizowanych grup przestępczych, parających się także „praniem brudnych pieniędzy”, cyberatakami i innymi poważnymi przestępstwami. Dlatego w opisie podjętego tematu niezbędne było omówienie zjawisk i obszarów wiedzy pozornie niemających wiele wspólnego z prawem karnym i kryminalistyką. Chodzi tu między innymi o instytucję pieniądza elektronicznego i bankowości elektronicznej, założenia jednolitego obszaru płatności (SEPA) czy przejście do standardu EMV. Znajomość tych zagadnień jest warunkiem koniecznym do zrozumienia istoty skimmingu i ewolucji tego zjawiska. Patrząc bardziej

⁴ D. R. Hayes, *Skimming the Surface*, s. 3.

ogólnie, potwierdza to tezę o kompleksowym i multidyscyplinarnym charakterze kryminalistyki, która jest nauką progresywną i nierzadko awangardową.

Autor ma nadzieję, że niniejsza praca stanie się ciekawą pozycją nie tylko dla osób bezpośrednio zaangażowanych w walkę ze skimmingiem, ale także dla szerszego grona odbiorców zainteresowanych problematyką przestępczości z wykorzystaniem kart płatniczych oraz wynikającymi stąd zagrożeniami zarówno dla rynku transferów bezgotówkowych, jak i indywidualnych użytkowników „plastikowego pieniądza”, a także wyzwaniami rysującymi się na tym polu.

Kraków, sierpień 2017 r.

Paweł Opitek